

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МОВЛЕННЄВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконала: студентка 2 курсу
PO1-M21 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Хиля Людмила Василівна

Керівник:
Мартіна О.В., кандидат
філологічних наук, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент:
Гордійчук М.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ.....	9
1.1. Сутність феномена „мовлення” як предмета дослідження.....	9
1.2. Діалогічне мовлення, його сутність і характеристика.....	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Принципи організації експериментального навчання.....	28
2.2. Змістовий аспект розвитку зв’язного мовлення в мовленнєво-ігровій діяльності.....	33
2.3. Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв’язного мовлення дітей у мовленнєво-ігровій діяльності на констатувальному та прикінцевому етапах дослідження.....	40
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів є однією із головних проблем шкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України „Про освіту”, „Про початкову освіту”, „Комплексними заходами щодо всебічного функціонування й розвитку української мови”, що спрямовано на модернізацію початкової освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання молодших школярів рідної мови, формування належної культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Мовленнєва комунікація є одним із перших видів діяльності, яким учень оволодіває в онтогенезі; це є універсальною умовою формування мовленнєвої особистості в період шкільного дитинства. Під час різнопланового спілкування в ігровій діяльності учень пізнає предметний, природний, соціальний світ, який її оточує, в його цілісності і різноманітності; розвиває і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ „Я”; створює й засвоює соціокультурні цінності, виступаючи як активний суб'єкт взаємодії. Базовий компонент шкільної початкової освіти визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку учнів початкової школи сформованість у нього комунікативної компетенції. Мовленнєвий розвиток школяра є головним інструментом, завдячуючи якому вона встановлює контакт з довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація особистості. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, що є доступними і дітям молодшого шкільного віку як у сім'ї, так і в початковій школі, обмежують безпосереднє спілкування школярів з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва. Зауважимо, що мовленнєва діяльність є однією з провідних базисних характеристик людини, яка формується як на етапі дошкільного дитинства, так і в початковій школі

(А.М.Богущ, М.С.Вашуленко, Н.В.Гавриш, О.Л.Кононко, К.Л.Крутий та ін.). Саме тому науковці приділяють велику увагу розвитку мовлення молодших школярів. Якісний і своєчасний розвиток зв'язного мовлення (діамонологічної компетенції) – найважливіша умова повноцінного мовленнєвого розвитку учнів початкових класів.

Проблема формування зв'язного мовлення молодших школярів не є новою в науковій проблематиці. Вона досліджувалася і сучасними науковцями, і класиками наукової думки в різних аспектах проблеми: психологічному (Л.С.Виготський, Г.М.Леушина, О.Р.Лурія, Т.О.Піроженко, С.Л.Рубінштейн, І.О.Синиця та ін.); психолінгвістичному (І.О.Зимняя, О.О.Леонт'єв, О.М.Шахнарович та ін.); лінгвістичному (Т.О.Ладиженська, Л.В.Щерба та ін.); педагогічному (Л.В.Ворошніна, В.Г.Захарченко, А.А.Зрожевська, Е.П.Короткова, Н.І.Кузіна, Н.П.Орланова, Є.І.Тихеева та ін.); лінгводидактичному (А.М.Богущ, О.І.Білан, Н.В.Гавриш, С.О.Караман, С.В.Ласунова, Н.В.Малиновська, Т.Г.Постоян, Г.В.Чулкова, С.К.Хаджирадєва, Л.І.Фесенко та ін.). Наразі ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що проблема зв'язності мовлення молодших школярів попри всю різноманітність пропонованих методичних систем, розглядається не лише практиками, але й науковцями однобічно, з погляду оволодіння учнями початкових класів загальноприйнятими в мовознавстві якостями зв'язного мовлення.

Вагоме значення в системі засобів розвитку зв'язного мовлення молодших школярів посідає гра. Її вплив на виховний процес учнів було описано в роботах педагогів-класиків (А.Я.Коменський, С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський та ін.), психологів (Ю.А.Аркін, М.Я.Басов, П.П.Блонський, Л.С.Виготський, Н.Д.Виноградов, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн, Д.Н.Узнадзе, та ін.), сучасних педагогів (Л.В.Артемова, А.К.Бондаренко, Г.І.Григоренко, Р.І.Жуковська, В.Г.Захарченко, Т.О.Маркова, Д.В.Менджеріцька, О.І.Сорокіна, О.П.Усова, Г.С.Швайко,

К.І.Щербакова та ін.). Зауважимо, що хоча проблема гри завжди була в центрі уваги педагогічної науки, однак її мовознавчий аспект щодо формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку розглядався лише у зв'язку з дослідженням сюжетно-рольової гри (В.Г.Захарченко). Аспекти ж ігрового потенціалу під час розвитку мовленнєвих навичок і, зокрема, зв'язного мовлення молодших школярів залишаються поза увагою лінгвістів. Психологи розглядають гру як процес, який відображає дійсність шляхом активного її перетворення (Ю.А.Аркін, Л.С.Виготський, Н.Д.Виноградов, О.М.Леонтьєв, О.Р.Лурія, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн та ін.). Під час гри школярі мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву діяльність учнів і водночас спрямовують розвиток гри. Це проміжна, перехідна ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова.

Зауважимо, що здатність школяра використовувати в ігровій діяльності зв'язні висловлювання впливає на емоційно чутливу сферу їхньої життєдіяльності й одночасно максимально активізує мовлення школярів. Позитивний вплив гри на формування мовлення учнів початкових класів, з одного боку, і недостатньо досліджена і розробка системи використання гри в розвитку мовлення учнів початкових класів, з другого - зумовили вибір теми дослідження **„Формування навичок мовленнєвої діяльності першокласників засобами ігрових технологій”**.

Мета дослідження: розробити концептуальні й теоретико-методичні засади формування зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку, які розкривають закономірності розвитку мовлення дітей з позицій комунікативно-діяльнісного, системного та культурологічного підходів; виявити інтеракцію різних видів діяльності під час розвитку зв'язного мовлення; визначити, науково обґрунтувати педагогічні умови, розробити експериментальну методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності; виявити закономірності й етапи формування зв'язного мовлення учнів початкових класів.

Відповідно до мети дослідження реалізувати такі **завдання**:

1. Розробити теоретико-методичні та концептуальні положення розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.
2. Виявити взаємозв'язок (інтерацію) різних видів діяльності (мовленнєва, навчально-мовленнєва, ігрова, комунікативна) під час формування зв'язного мовлення учнів початкових класів та вплив мовленнєво-ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення школярів.
3. Визначити та науково обґрунтувати сутність і структуру понять „мовленнєво-ігрова компетенція”, „мовленнєво-ігрова діяльність”; класифікувати вербальні ігри.
4. Виявити сутність, показники, структуру й охарактеризувати шаблони розвитку діалогічної, монологічної та ігрової компетенцій дітей молодшого шкільного віку.
5. Визначити показники, критерії та охарактеризувати рівні розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.
6. Виявити й науково обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.
7. Розробити й апробувати функціональну модель та експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.
8. Виявити закономірності й етапи формування зв'язного мовлення учнів початкових класів у мовленнєво-ігровій діяльності.

Об'єкт дослідження – мовленнєво-ігрова діяльність учнів початкових класів.

Предмет дослідження – методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.

Гіпотеза дослідження: ефективність розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів у мовленнєво-ігровій діяльності значно підвищиться, якщо забезпечити такі педагогічні умови:

- взаємозв'язок (інтерацію) навчально-мовленнєвої, мовленнєвої, комунікативної та провідної – ігрової діяльності учнів початкових класів;
- формування мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів, необхідних для побудови зв'язних висловлювань;
- єдність сформованості діалогічної та ігрової компетенцій щодо розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів у мовленнєво-ігровій діяльності;
- максимальне занурення молодших школярів у мовленнєво-ігрову діяльність;
- використання методу вербальних ігор, мовленнєвих ігрових ситуацій і вправ, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів.

Методи дослідження: 1) теоретичні: системний аналіз та узагальнення мовознавчої, психолінгвістичної, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів; теоретичне осмислення й узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів початкової школи з метою аналізу досліджуваної проблеми, теоретичного обґрунтування і створення системи роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності; комплексне дослідження функціональних можливостей мовної і мовленнєвої літератури відповідно до мети і завдань роботи з формування зв'язного мовлення; 2) емпіричні: діагностичні (бесіди, тести, анкети); експериментальні (педагогічний експеримент: констатувальний, формувальний), що були застосовані для педагогічного оцінювання рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів, експериментального обґрунтування актуальності та доцільності обраної проблеми, перевірки ефективності запропонованої системи роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів у мовленнєво-ігровій діяльності; 3) статистичні: кількісна та якісна обробка результатів дослідження з метою отримання найдостовірніших результатів щодо розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності.

Практичне значення – матеріали роботи можуть бути використані під час педагогічної практики студентів, у процесі підготовки до практичних занять з методики викладання української мови та безпосередньо у практичній навчальній діяльності в початковій школі.

Апробація дослідження. Результати дослідження повідомлялися на засіданні кафедри, на науково-практичній студентській конференції університету, частково впроваджувалися під час проходження педагогічної практики.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел.

Запропонована методика забезпечує не тільки розвиток творчих здібностей учнів, але й вдосконалення їх мовленнєвої, мовної та соціокультурної компетенції (відповідно до вимог стандарту), розвитку мовної здібності учнів, сприяє вихованню етичних якостей особистості, емоційної і вольової сфер, що зрештою обумовлює особистісно орієнтовану спрямованість розробленої методичної системи.

ВИСНОВКИ

Дослідження було спрямоване на розвиток зв'язного мовлення дітей в мовленнєво-ігровій діяльності дітей молодшого шкільного віку; в науковому дослідженні подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці й теоретичному обґрунтуванні експериментальної методики формування зв'язного мовлення дітей.

У роботі представлено принципово новий концептуально-методичний метод до проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку, що зумовлюється спеціальною організацією освітньо-мовленнєвого розвитку, що поєднує в собі такі чинники: мовленнєвий (розвиток діалогічного і монологічного мовлення), театральні-ігровий (вербальні ігри), виразно-емоційний (ігрові мовленнєві вправи, ігрові мовленнєві ситуації), характеризується максимальною комунікативною активністю школярів в мовленнєво-ігровій діяльності та особистісно-орієнтованій взаємодії її учасників.

Методологічними засадами експериментального дослідження виступив категоріально-аспектний аналіз формування мовлення та мовленнєво-ігрової діяльності з окремих позицій: філософії, що дозволив з'ясувати сутнісний бік феноменів „зв'язне мовлення” і „мовленнєво-ігрова діяльність”, їх атрибутивні параметри на основі зіставлення з однопорядковими категоріями (діяльність, розвиток, гра, мова, мовлення); системного методу, що дозволив вивчити структуру і функції цілісних мовознавчих категорій (мова, мовлення, спілкування, мовленнєва, ігрова, навчальна, мовленнєво-ігрова діяльність), визначити системні характер і якості взаємозв'язків між ними; комунікативно-діяльнісного методу, який зумовив суб'єктивно-перетворювальне ставлення до комунікативного освітнього простору, дозволив здійснити послідовно взаємопов'язані переходи до „оновлених” умов і способів комунікації молодших школярів, процедурне забезпечення формування зв'язного мовлення в ігровій комунікативній діяльності;

культурологічного методу, що забезпечив взаємозв'язок мови, мовлення, культури, етносу і гри у проектуванні технологій формування зв'язного мовлення дітей у мовленнєво-ігровій діяльності (народознавчий і етнокультурний навчальний матеріал, народні ігри і т.ін.); теоретичний концепт дозволив здійснити психологічний аналіз сутності теорій комунікативної та ігрової діяльності як розвивального середовища, що мотивує розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів.

На етапі навчання дітей в початкових класах мовленнєво-ігрова діяльність виступила домінантною в пошуках ефективних шляхів і визначенні механізмів формування зв'язного мовлення дітей.

Науково обґрунтовано й апробовано функціональну модель формування зв'язного мовлення школярів в мовленнєво-ігровій діяльності, що поєднує в собі інтеракцію різних видів комунікативної діяльності: мовленнєвої, навчально-мовленнєвої, комунікативної, ігрової та мовленнєво-ігрової.

Зауважимо, що розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності забезпечується спеціальною організацією мовленнєво-ігрової діяльності, що ґрунтується на особистісно-орієнтованій моделі взаємодії її учасників; системі комунікативних технологій, спрямованих на перехід дитини від репродуктивних до креативних мовленнєво-ігрових дій; функціональному характері мовленнєво-ігрової діяльності.

Феномен зв'язне мовлення дітей молодшого шкільного віку ми розглядаємо насамперед як усне спілкування – процес і результат комунікативної діяльності, продуктом якого є усне висловлювання, усний текст.

Зв'язне мовлення – це мовлення, яке відображає у мовному плані всі суттєві зв'язки свого предметного змісту; послідовний виклад фактів, що існують у різних зв'язках; побудова висловлювання як логічного викладу головної думки, послідовного чи паралельного розгортання її у підтемах;

відрізок мовлення, якому притаманні значна протяжність і розчленованість на більш чи менш завершені самостійні частини.

Залежно від характеру і змісту комунікації, мовленнєвих особливостей тих, хто спілкується, розрізняють діалогічне і монологічне мовлення.

Під *діалогічним мовленням* ми розуміємо ситуативно-композиційну форму мовлення, коли мовець і слухач перебувають у безпосередньому словесному контакті, а комунікативний процес становить активну мовленнєву взаємодію: висловлювання (репліки) одного з них, при цьому мовець і слухач увесь час міняються ролями. Це мовлення у формі бесіди, запитань і відповідей, в якій бере участь не менше двох осіб.

Монологічне мовлення розглядається нами як відносно розгорнутий вид мовлення однієї особи, яке не розраховане на безпосередню словесну реакцію слухача й адресується або самому собі, або іншим особам. Це активний і довільний вид мовлення, для здійснення якого мовець повинен мати тему і на її основі побудувати своє висловлювання або послідовні висловлювання.

У науковому дослідженні виявлено взаємозв'язок розвитку діалогічного (різні типи діалогу) і монологічного (різні типи монологу) мовлення дітей молодшого кільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності. Розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів розглядається нами як поєднання організованого навчання мови на мовленнєвих заняттях та іграх-заняттях і опосередкованих комунікативних впливів на дітей в повсякденному житті в ігровій діяльності.

Під *мовленнєво-ігровою* діяльністю молодших школярів будемо розуміти двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток мовлення дітей засобами гри. У мовленнєво-ігровій діяльності виокремлено й охарактеризовано такі аспекти, як психологічний, лінгвістичний, лінгводидактичний і естетичний, а також визначено якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності: доступність, довільність, варіативність, виразність, емоційність, логічність, доречність.

Визначено поняття „мовленнєво-ігрова компетенція”, яку ми розуміємо, як комплексну характеристику особливості дитини, полікомпонентне утворення, чинниками якого виступають діалогічна, монологічна, когнітивно-мовленнєва, виразно-емоційна, оцінно-поетична, театральна-ігрова та ігрова компетенції.

У дослідженні визначено, класифіковано й охарактеризовано словесні і вербальні (репродуктивні і творчі) ігри. Змістом *словесної гри* виступає мовленнєве повідомлення, засобом реалізації ігрової дії та ігрового задуму є слово, а результатом гри – породження нового висловлювання – тексту. У словесних іграх вирішуються завдання на виховання звукової культури мовлення, формування його граматичної правильності, збагачення, уточнення і активізацію словника, розвиток зв'язного мовлення, комунікативної спрямованості мовлення, міжособистісного спілкування.

Під *вербальними іграми* ми розуміємо ігри, змістом яких є безпосередньо зв'язне мовлення (діалогічне чи монологічне), мовленнєві висловлювання різного типу (опис, розповідь, міркування, пояснення), які побудовані за змістом художніх текстів.

До репродуктивно вербальних ігор було віднесено ігри-драматизації, ігри за змістом художніх творів, ігри-інсценізації, а також ігрові мовленнєві ситуації. До творчих вербальних ігор належать сюжетно-рольові ігри за змістом художніх творів, театралізовані, режисерські, ігри-небувальщини.

Під *мовленнєвою ігровою вправою* розуміємо спеціальні ігрові дії, спрямовані на формування і вдосконалення комунікативних умінь і навичок. *Ігрову комунікативну ситуацію* визначаємо, як штучно змодельовані обставини (дитиною чи дорослим) за змістом художніх текстів (оповідань, віршів, казок) або з епізодів життя школяра та створені для цього умови їх реалізації (ролі, дієві особи, позитивні мовленнєві стимули, атрибути, знайомий текст), що мотивують і активізують мовленнєве спілкування дітей, сприяють формуванню діалогічного і монологічного мовлення.

Вивчення стану формування зв'язного мовлення дітей в мовленнєво-ігровій діяльності засвідчило, що більшість педагогів розуміють зміст і сутність мовленнєво-ігрової діяльності учнів, усвідомлюють її важливість для розвитку мовлення дітей, водночас вони не змогли назвати конкретних ігор, спрямованих на формування діалогічного й монологічного мовлення дітей; у навчально-виховних планах відсутні вербальні й словесні ігри, які б передбачали розвиток зв'язного мовлення дітей.

У роботі було визначено показники (діалогічна, монологічна та ігрова компетенції) та критерії формування зв'язного мовлення дітей в мовленнєво-ігровій діяльності. Критеріями діалогічної компетенції виступили: кількість діалогічних єдностей, уміння будувати діалог, трилог, полілог, функціональні типи діалогу, виразні засоби мовлення; критеріями монологічної компетенції було обрано: вміння будувати різні типи розповідей, кількість речень у тексті розповіді, типи речень (прості, поширені, складні), наявність образних виразів у тексті розповіді; критеріями ігрової компетенції стали: вміння дітей пояснити гру, самостійність та ініціативність в організації ігор, розгортанні дітьми ігрового задуму, сюжету гри, творче відображення реальних і казкових ситуацій, вживання дітьми мовленнєвого етикету під час спілкування у грі (формування мовленнєвого етикету у грі). Відповідно до визначених критеріїв і показників було дібрано експериментальні завдання і виявлено щаблі розвитку ігрової, діалогічної і монологічної компетенцій дітей старшого дошкільного віку а також рівнів розвитку зв'язного мовлення в мовленнєво-ігровій діяльності: високий, достатній, середній і низький.

Кількісний і якісний аналіз щаблів розвитку діалогічної компетенції засвідчив, що на високому щаблі перебувало по 14% дітей експериментального і контрольного класів. На достатньому щаблі - 20% дітей експериментального та 18% дітей контрольного класів. На середньому щаблі розвитку знаходилося 30% дітей експериментального та 32% дітей – контрольного класів. На низькому щаблі перебували по 36% дітей експериментального та контрольного класів. Кількісні дані щодо щаблів

розвитку монологічної компетенції дітей виявили, що лише 6% дітей експериментального і контрольного класів досягли високого щабля розвитку монологічної компетенції. Достатній щабель було відзначено у 16% дітей експериментального і 12% – контрольного класів. Переважна більшість дітей перебувала на середньому щаблі формування монологічного мовлення (46% - в експериментальному і 44% - у контрольному класах). Низький щабель було зафіксовано у 32% дітей експериментального та 38% контрольного класів. Щодо кількісних даних щаблів формування ігрової компетенції, то вони виявились такими: ні в експериментальному, ні в контрольному класах не було виявлено дітей із високим щаблем розвитку ігрової компетенції за визначеними нами показниками. Достатній щабель був характерний лише для 2% дітей експериментального класу. На середньому щаблі перебувала більшість учнів початкових класів (86% в експериментальному і 84% - у контрольному класах). Низький щабель розвитку ігрової компетенції засвідчили 12% дітей експериментального і 16% - контрольного класів.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що переважна більшість дітей перебувала на середньому (54% - експериментального і контрольного класів) і низькому (27% - експериментального і 30% - контрольного класів) рівні розвитку зв'язного мовлення в мовленнєво-ігровій діяльності.

Принципами організації експериментального дослідження були: взаємозв'язок свідомості і діяльності молодших школярів під час формування зв'язного мовлення; домінуюча роль ігрової діяльності; емоційна насиченість занять; багатоступеневий метод як методичний принцип навчання.

Стрижнем експериментальної методики є функціональна модель розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності, яка обіймала три етапи: мовленнєво-стимулювальний, продуктивно-діяльнісний і креативний, на кожному з них послідовно вводилися в мовлення дітей різні типи діалогу і монологу; на мовленнєвих

заняттях, іграх-заняттях та у процесі вербальних ігор вчили школярів будувати такі типи діалогу, як розпитування, домовленість, обговорення, обмін враженнями і монологу: опис, розповідь, міркування, пояснення, спонукали дітей вживати різні типи висловлювань в активній мовленнєво-ігровій діяльності. На завершальному – креативному етапі створювалися необхідні умови для самостійної творчої мовленнєво-ігрової діяльності (ігрові мовленнєві ситуації, вербальні ігри), що стимулювали дітей до побудови різних типів діалогу і монологу, їм пропонувалось організувати гру, пояснити її, продовжити розпочату гру, змінити її сюжет чи дієвих осіб, виявити свої творчі здібності.

Під час дослідження було реалізовано такі педагогічні умови: взаємозв'язок (інтерація) навчально-мовленнєвої, мовленнєвої, комунікативної та провідної – ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку; формування мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для побудови зв'язних висловлювань; єдність сформованості діамонологічної та ігрової компетенцій щодо розвитку зв'язного мовлення дітей в мовленнєво-ігровій діяльності; максимальне занурення дітей в мовленнєво-ігрову діяльність; система вербальних ігор, мовленнєвих ігрових вправ і ситуацій, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення дітей. Ефективність проведеного дослідження було з'ясовано під час контрольного етапу експерименту.

Порівняльний аналіз рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей в мовленнєво-ігровій діяльності в дітей експериментального і контрольного класів засвідчив позитивний вплив запропонованої методики розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності. Було з'ясовано, що більшість дітей експериментального класу досягли високого (22%) і достатнього (52%) рівнів розвитку зв'язного мовлення в мовленнєво-ігровій діяльності. У дітей контрольного класу відбулися незначні зміни впродовж року. Так, показники високого рівня залишилися без змін (6%), а на достатньому рівні збільшилась кількість до

18%. Як і на констатувальному етапі половина дітей (54%) залишилися на середньому рівні.

Аналіз результатів експериментальної роботи дав змогу виявити закономірності розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності:

- ефективність розвитку зв'язного мовлення молодших школярів зумовлюється інтеракцією, взаємозв'язком мовленнєвої, навчально-мовленнєвої, комунікативної та ігрової діяльності дітей;

- розвиток зв'язного мовлення учнів в мовленнєво-ігровій діяльності залежить від сформованості у них діалогічної, монологічної та ігрової компетенцій;

- активізація діалогічного мовлення залежить від обізнаності дітей молодшого шкільного віку з різними типами і формами діалогу та педагогічним стимулюванням їх в ігровій діяльності;

- питома вага використання монологічних висловлювань школярів в ігровій діяльності зумовлюється рівнем розвитку в них умінь і навичок будувати різні форми монологу (опис, розповідь, розмірковування, пояснення);

- найсприятливішим мовленнєво-ігровим середовищем виявилось таке, розливальний потенціал якого був спрямований на розвиток ініціативності, самостійності і творчості учнів як у складанні ігрових сюжетів, задумів, організації ігрової діяльності, так і у виборі мовленнєвого супроводу (діалогічне, монологічне мовлення, мовні, немовні засоби виразності) обраної гри;

- прояви ініціативності, креативності самостійності щодо організації ігрової діяльності залежать від обізнаності дітей з текстами художніх творів (казок, оповідань, пісень і т. ін.) і рівнем розвитку зв'язного мовлення;

- прослідковується також залежність розвитку зв'язного мовлення в мовленнєво-ігровій діяльності від занурення дітей в комунікативно-ігрові, наближені до життєвих, ситуації.

У дослідженні було виявлено, що розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності відбувається за певними стадіями, а саме: ознайомлення дітей з текстами художніх творів (казки, оповідання, малі жанри фольклору), зміст яких стимулював би дітей до організації ігрової діяльності; послідовне введення в мовлення дітей різних типів (запитання, відповідь, розпитування, домовленість, обговорення, обмін враженнями) і форм діалогу (діалог, трилог, полілог) та монологу (опис, розповідь, розмірковування, пояснення); занурення дітей в мовленнєво-ігрову діяльність (ігрові мовленнєві вправи, словесні і вербальні ігри, мовленнєві комунікативно-ігрові ситуації, сюжетно-рольові ігри тощо); педагогічне стимулювання ініціативної, креативної, самостійної мовленнєво-ігрової діяльності дітей.

Результати експерименту дають підставу вважати, що робочу гіпотезу підтверджено, мети досягнуто, оскільки процес розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів в мовленнєво-ігровій діяльності став ефективним завдяки особливій організації освітньо-мовленнєвого простору, в якому взаємодіяли різні види діяльності (мовленнєва, навчальна, комунікативна, ігрова), а домінантною виступила мовленнєво-ігрова діяльність, де ігрова як провідний вид діяльності молодших школярів виступала позитивно-емоційним стимулом мовленнєвого розвитку дітей. Виконане дослідження не претендує на остаточне розв'язання означеної проблеми.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні впливу мовленнєво-ігрової діяльності на формування граматичної правильності та звукової культури мовлення молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка. Київ : Вища школа, 1985. 294 с.
2. Барташнікова І. А. Розвиток уяви та творчих здібностей. Тернопіль : Богдан, 1998. 188 с.
3. Баршай Л. С. Уроки навчання грамоти в 1 класі. *Початкова школа*. 1993. № 9. С. 17–18.
4. Березіна О. М., Павловська Т. О. Мовні ігри та забави : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мальва – ОСО, 2002. 102 с.
5. Білецька М. А. Уроки української мови в 2-му класі. Київ : Рад. шк., 1981. 166 с.
6. Білоконна Н. Інтелектуальний розвиток школярів. *Початкова школа*. 1998. № 1. С. 12–13.
7. Варзацька Л. О. Типи інтегрованих уроків мови та мовлення. *Початкова школа*. 1996. № 6. С. 13–16.
8. Варзацька Л. О. Інтегровані уроки зв'язного мовлення. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 176 с.
9. Вашуленко М. С. Інтегрування ігрових та мовленнєвих ситуацій. *Початкова школа*, 1994. № 6. С. 13–17.
10. Вашуленко М. С., Дмитренко Л. І. Нетрадиційні уроки мовлення та мислення молодших школярів. *Початкова школа*, 1993. № 11. С. 6–7.
11. Вашуленко М. С. Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1–4 кл. Київ : Рад. шк., 1991. 112 с.
12. Вихованець І. Р. Таїна слова. Київ : Рад. шк., 1990. 284 с.
13. Голубецька В. В. Опанування частин мови. *Початкова школа*. 1989. № 1.
14. Городівський М. В. Дидактичний матеріал з української мови для 3 кл. Київ : Рад. шк., 1976. 224 с.
15. Дадух М. В. Ігрові прийоми навчання читати. *Початкова школа*. 1991. № 1 С. 10–13.

16. Державний стандарт початкової освіти. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти. 1–2 класи.* Київ : ОСВІТА-ЦЕНТР, 2018. № 7. С. 92–121.
17. Доленко М. Т., Пацюк І. І., Кващук А. Г. Сучасна українська мова. Київ : Вища шк., 1987. 350 с.
18. Дусавицкий А. К. $2 \times 2 = X?$ Харьков, 2002. 172 с.
19. Жукова С. О. Уроки фантазії, мислення. *Початкова школа.* 1993. № 5-6. С. 43–46.
20. Загнітко П. П., Мачай Т. О. Глибини рідної мови. *Початкова школа.* 1996. № 6. С. 55–56.
21. Каніщенко А. П. Методика навчання української мови в початковій школі : лекційно-практичний курс із дисципліни. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 174 с.
22. Каніщенко А. П. Методика навчання української мови в початковій школі : лекційно-практичний курс із дисципліни. Кн. 2 : Методика навчання грамоти ; Методика літературного читання. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 255 с.
23. Карасьова В. М. Нестандартний урок української мови. *Початкова школа.* 1993. № 7. С. 15–16.
24. Клепач Н. В. Мовні перлини для кожної дитини. Тернопіль, 2002. 138 с.
25. Коваленко О. В. Інтегрований урок. *Початкова школа.* 1993. № 9. С. 36–38.
26. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. Методика викладання української мови : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2008. 287 с.
27. Крупа М. П. Ідея національної школи та шляхи її реалізації в сучасних умовах. *Початкова школа.* 1991. № 1. С. 2–9.
28. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Київ : Вища шк., 1983. 264 с.

29. Логачевська С. П. Диференційований підхід до навчальної діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 1989. № 5. С. 23–26.
30. Лухтай Л. К. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3-4. С. 31–32.
31. Луцик Д. В., Курдик С. В., Волошанська С. Я. Інтегровані уроки у 3-му класі. Тернопіль, 2001. 65 с.
32. Львов М. Р. Методологические вопросы обучения русскому языку. *Нач. шк.* 1983. № 2. С. 61–65.
33. Люблінська Т. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 350 с.
34. Мартіна О. В. Формування комунікативних умінь в учнів при вивченні іменника у шкільному курсі української мови. Кам'янець-Подільський, 2001. 69 с.
35. Мельничайко В. Я., Пентиліук М. І., Рожило Л. П. Удосконалення змісту і методів навчання української мови. Київ : Рад. шк., 1982. 216 с.
36. Методика викладання української мови : навч. посіб. / за ред. С. І. Дорошенка. Київ : Вища школа. 1992. 398 с.
37. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій. *Початкова школа*. 1990. № 2. С. 24–26.
38. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 класи. Київ : Освіта, 2013. 392 с.
39. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль : Астон, 2001. 264 с.
40. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і творчості учнів. *Початкова школа*. 1990. № 3. С. 2–9.
41. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ : Вища шк., 1979. 309 с.
42. Підгорна Н. І. Дидактичні ігри і пізнавальні завдання з мови. Київ : Рад. шк., 1988. 63 с.
43. Присяжнюк Н. І. Інтегровані уроки. *Початкова школа*. 1997. № 2. С. 7–10.

44. Рузинська Т. Взаємопов'язане навчання мови і мовлення. *Початкова школа*. 2002. № 11. С. 24–26.
45. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
46. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр – S, 1997. 256 с.
47. Свінкова Л. А., Бабенко Г. Я. Інтегровані засоби оволодіння читанням і грамотним письмом. *Початкова школа*. 1993. № 8. С. 12–15.
48. Сум І. М. Групова робота на уроках рідної мови. *Початкова школа*. 1996. № 5. С. 12–13.
49. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.
50. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Київ, 1997. Т. 3. С. 9–279.
51. Тарасенко Г. С. Як навчити дітей милуватися природою. *Початкова школа*. 1992. № 11-12. С. 39–42.
52. Тименко В. П. Кожний урок нестандартний. *Початкова школа*. 1991. № 1. С. 18–23.
53. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. *Вибрані педагогічні твори* : в 2 т. Київ, 1983. Т. 1. С. 192–463.
54. Явір М. С. Нестандартні завдання з мови. *Початкова школа*. 1989. № 3.